

“ΣΙΩΠΗΡΑ ΚΟΙΝΗ ΒΟΥΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΛΑΟΥ,, ΚΑΙ ΠΑΡΑΝΟΜΙΑ

Τοῦ κ. ΓΕΩΡΓ. Α. ΦΑΡΔΗ, Καθηγητοῦ τοῦ Συνταγματικοῦ
Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης

Εἰς τὴν «Κοινωνικὴν Δικαιοσύνην» τοῦ μηνὸς Αὐγούστου ἔ. ἔ. (τεύχος 1, σελ. 27) ἐδημοσιεύθη περι-
σπούδαστον ἄρθρον τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστη-
μίου Ἀθηνῶν κ. Μιχ. Δένδια, ὑπὸ τὸν τίτλον «Συντα-
κτικὴ ἐξουσία, Συντακτικαὶ πράξεις κλπ.».

Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ συμφωνήσωμεν μὲ ὅσα ἐκθέ-
τει ὁ ἐγκριτος καθηγητὴς εἰς τὰ κεφάλαια I—IV τοῦ
ἐν λόγῳ ἄρθρου. Εἰς τὸ τέλος ὅμως τῆς ὡς ἄνω λίαν
ἐπικαίρου μελέτης, ἀποτελούσης σχόλιον εἰς τὴν ὑπ’
ἀριθμ. 86]1945 ἀπόφασιν τοῦ Β’ Τμήματος τοῦ Ἀ-
ρείου Πάγου, ὁ κ. Δένδιος προσθέτει, ὡς παραδόξως,
παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα τὰ ὅποια οὐ μόνον
δὲν συνάγονται ἐκ τῆς εἰρημένης μελέτης, ἀλλὰ εἶναι
καὶ ὡς ἀντίθετα πρὸς αὐτήν. Οὕτω, ἀφοῦ ἐξέθεσε
σαφῶς τὸ παράνομον τῆς ἐκδόσεως Συντακτικῶν πρά-
ξεων ὑπὸ τῶν νομίμων μεταδεκεμβριανῶν κυβερνήσεων,
διατυπώνει εἰς τὸ τέλος, μὲ χτυπητὰ γράμματα, κρί-
σεις αἱ ὅποιαι δύνανται νὰ δημιουργήσουν παρεξηγήσεις,
ἀνακριβεῖς παραστάσεις καὶ σύγχυσιν. Διότι εἰς τὰς
κρίσεις του παρεισφύρει, ἄγνωστον πῶς καὶ διατί, ἡ
ἀρχὴ τῆς «γενικῆς καὶ ὁμοθύμου βουλήσεως τοῦ λαοῦ,
παντοίως ἐκδηλουμένης» ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ὁποίας,
λέγει ὁ κ. καθηγητὴς, «ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία δύναται
νὰ προβῇ εἰς τὴν κατὰ παρέκκλισιν τοῦ ἰσχύοντος Συν-
τάγματος ἔκδοσιν πράξεων...».

Ἀνάλογον ἀρχὴν ἐπικαλεῖται καὶ τὸ Δικαστήριον
τῶν δοσιλόγων, καθ’ ὃ ἡ Κυβέρνησις «προσκτᾶται διὰ
τῆς κοινῆς τοῦ λαοῦ συνειδήσεως σιωπηρῶς καὶ ἐκ
τῶν πραγμάτων ἐκδηλουμένης, ἀφ’ ἧς ἐπεβλήθη, ἐπι-
τάσσουσιν ἐξουσίαν, ἐξ ἧς ἀπορρέει καὶ τὸ δικαίωμα
αὐτῆς ὅπως... θεσπίζῃ νέους κανόνας δικαίου ἀπλῆς
ἢ ἐπιηυξημένης τυπικῆς δυνάμεως ἢ τοιούτους, δι’ ὧν
τροποποιῶνται ἢ καταργοῦνται οἱ προϋφιστάμενοι».
(Ὅρα ἀποφάσεις ὑπ’ ἀρ. 2 καὶ 10 τοῦ 1945 τοῦ Δι-
καστηρίου δοσιλόγων ἐν Θέμ. 1945, ἀρ. 1—2, σ. 21).

Ἡ ἀρχὴ ὅμως αὕτη εἰς ἣν ἀναφέρεται ὁ κ. Δένδιος
καὶ τὸ Δικαστήριον δοσιλόγων οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ἡ
χιτλερικὴ ἀρχὴ τῆς «ἐθνικῆς βουλήσεως σιωπηρῶς ἐκ-
δηλουμένης» ἣν εἶχε τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἐνσαρκώνῃ καὶ
νὰ ἐκφράζῃ ὁ Führer παραβιάζων πᾶν δίκαιον. Τὴν
ἀρχὴν ταύτην, πρὸ τοῦ Χίτλερ, διέτύπωνε ὁ Bismark
εἰς τὴν πρώτην Βουλὴν τῆς Πρωσσίας κατὰ τὸ ἔτος
1847, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ἡ Κυβέρνησις εἶναι ἀρμοδίαι «νὰ
διαπιστώνῃ, νὰ εἰσακούῃ καὶ νὰ ἐκφράζῃ τὴν σιωπηρὰν
ταύτην φωνὴν τῆς λαϊκῆς βουλήσεως», κατὰ παρέκ-
κλισιν τοῦ νόμου. Ἐπὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐστηρίχθη,
ὡς κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον, τὸ ὅλον νομικὸν
οικοδομήμα τοῦ χιτλερικοῦ Κράτους. Τὸ Δικαστήριον
δοσιλόγων ὡς καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Δένδιος, ἐπικαλοῦ-
μενοι τὴν ἀρχὴν ταύτην, οὐδὲν ἄλλο πράττουν ἢ εἰσά-
γουν παρ’ ἡμῶν τὴν χιτλερικὴν ταύτην νομικὴν ἀντιλη-
ψιν, καὶ... ἐνὸς κακοῦ δοθέντος μύρια ἔπονται. Φοβοῦ-
μαι δὲ ὅτι, ἂν δὲν ἀποκρούσωμεν διαρρήδην ἐξ ἀρχῆς
τὴν ἀντιληψὴν ταύτην, διατρέχομεν τὸν κίνδυνον νὰ
πραγματοποιηθῇ εἰς βάρος ἡμῶν ὁ μῦθος τῶν ἀσκῶν
τοῦ Αἰόλου ἢ τοῦ μάγου Μέρλιν, ὅστις ἐπικαλεσθεὶς
τὰ κακὰ δαιμόνια ἐκυριεύθη ὑπ’ αὐτῶν. Διότι ἂν γίνῃ

δεκτὴ κατ’ ἀρχὴν ἡ θέσις αὕτη, ἔστω καὶ διὰ μίαν
μόνον περίπτωσιν ἢ περιοριζομένη εἰς ἐξαιρετικὰς περι-
πτώσεις, ὡς πράττει τοῦτο ὁ κ. Δένδιος, τ. ἔ. ἂν καὶ
διὰ μίαν μόνον ἐξαιρετικὴν περίπτωσιν παραδεχθῶμεν
τὴν χιτλερικὴν ἀρχὴν τῆς σιωπηρᾶς παντοίως δῆθεν
ἐκδηλουμένης κοινῆς βουλήσεως τοῦ λαοῦ, ὅπως δικαιο-
λογήσωμεν παρέκκλισιν τινὰ ἐκ τοῦ Συντάγματος, δὲν
ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ προστρέξωμεν εἰς αὐτὴν διὰ νὰ
δικαιολογήσωμεν καὶ δευτέραν καὶ τρίτην αὐθαιρεσίαν
καὶ οὕτω καθ’ ἐξῆς προτάσσοντες ὅτι αὕτη εἶναι «καθ’
ὄλα σύμφωνος πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ μόνου νομίμου
φορέως τῆς συντακτικῆς ἐξουσίας, ἣτοι τοῦ λαοῦ» καὶ
ἐμπίπτει εἰς τὴν «ἀποστολὴν τῆς Κυβερνήσεως» δο-
θεῖσαν δῆθεν αὐτῇ ὑπὸ τῆς ὁμοθύμου βουλήσεως τοῦ
λαοῦ (Δένδιος, αὐτόθι σελ. 29). Οὕτω μοιραίως
καταργεῖται τὸ Κράτος Δικαίου καὶ ἀντικαθίσταται
διὰ τοῦ Ἀστυνομικοῦ Κράτους, οὗτινος αἱ πράξεις ὀρί-
ζονται καθαρῶς ὑπὸ τοῦ πολιτικοῦ σκοποῦ αὐτῶν, δι’
οὓ τὰ πάντα νομιμοποιῶνται. Ἐν τῇ συγκεκριμένῃ δὲ
περιπτώσει ὁ πολιτικὸς οὗτος σκοπός, ὁ τὰ πάντα
ἀγιάζων, καὶ ὁ προσδίδων καὶ συντακτικὴν ἐξουσίαν
ἀκόμη εἰς τὴν Κυβέρνησιν συνίσταται σήμερον, κατὰ
τὸν κ. Δένδιον, πρῶτον «εἰς ἀποκατάστασιν τῆς δια-
σκαλευθείσης καὶ ἐν πολλοῖς διαλυθείσης ἐννόμου τάξεως
καὶ ἀσφαλείας», (ὡς ἂν νὰ μὴ ἤρουν διὰ τὸν σκοπὸν
τοῦτον τὰ νόμιμα, τὰ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος προβλε-
πόμενα μέσα), καὶ δευτέρον «εἰς προπαρασκευὴν τῆς
προσφυγῆς εἰς τὴν λαϊκὴν ἐτυμηγορίαν πρὸς ἀποκα-
τάστασιν ὁμαλοῦ καὶ συνταγματικοῦ βίου τῆς χώρας».
Τὴν δὲ τοιαύτην μετατροπὴν τοῦ Κράτους Δικαίου εἰς
Ἀστυνομικὸν κράτος, διεπόμενον ὑπὸ τῆς πολιτικῆς ὡς
ἄνω σκοπιμότητος, ὁ καθηγητὴς κ. Δένδιος στηρίζει
ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ὅπως καὶ ὁ Χίτλερ, ὡς
εἶπομεν καὶ προηγουμένως, ἐπὶ τῆς ὑποτιθεμένης παν-
τοίως δῆθεν ἐκδηλουμένης ὁμοθύμου ἐθνικῆς βουλή-
σεως, ἣτις ἐπέτρεπε καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν Κυβέρνησιν
νὰ διαπράττῃ νομίμως βάσει αὐτῆς πάσας τὰς παρα-
νομίας καὶ ἐγκλήματα (πρβ. Karl Larenz, Ein-
heit von Volkswille und Staatswille, ἐν Deutsche
Rechtserneuerung, 1934, σελ. 34).

Παρ’ ἡμῶν ὅμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ὡς ἄνω χι-
τλερικὴν ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν βλέπομεν μετὰ λύπης νὰ
ἐπικαλοῦνται Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου, Δικαστήρια
Δοσιλόγων καὶ Κυβέρνησις, ἰσχύει ἀνεκαθεν οὐ μόνον
τὸ Κράτος Δικαίου, ἀλλὰ πρὸ παντὸς τὸ Κράτος τοῦ
Νόμου, ὅπερ ἀποκλείει ἀπολύτως τὴν ἀρχὴν ταύτην.
Τὸ δὲ Κράτος τοῦ Νόμου εἶναι Κράτος ὅπου εἰς τὴν
βάσιν ὅλου τοῦ νομικοῦ οικοδομήματος τίθεται ὁ τυ-
πικὸς καταστατικὸς νόμος ἐξ οὗ ἀπορρέουν καὶ διὰ
τοῦ ὁποῖου νομιμοποιῶνται ὅλαι αἱ ἄλλαι ἐξουσίαι καὶ
δὴ ἡ νομοθετικὴ καὶ οἱ ἐκδιδόμενοι ὑπ’ αὐτῆς νόμοι.
Τὸ Κράτος τοῦ Νόμου καὶ τὸ ἡμέτερον δημόσιον δί-
καιον δὲν ἀναγνωρίζουν «τὴν σιωπηρὰν κοινὴν βούλη-
σιν τοῦ λαοῦ, παντοίως ἐκδηλουμένην», ἀλλὰ μόνον
τὴν τυπικὴν ἐκδήλωσιν ταύτης κατὰ τοὺς κανόνας
τοῦ Συντάγματος καὶ ἐφ’ ὅσον αὕτη διὰ τοῦ περιεχο-
μένου τῆς δὲν ἀντιβαίνει εἰς τὸ Σύνταγμα. Οὔτε ἡ

Κυβέρνησις, ούτε τὰ Δικαστήρια δικαιούνται νὰ ἐπι-καλοῦνται τὴν ἀμωρῶν καὶ σιωπηρὰν βούλησιν τοῦ Λαοῦ, ἐφ' ὅσον δὲν ἔχει διατυπωθῆ αὕτη νομίμως. Κατὰ δὲ τὰς ἰσχυρούσας συνταγματικὰς διατάξεις ἡ δικαστικὴ ἐξουσία ὑπόκειται μόνον εἰς τοὺς νόμους, τὰ δὲ δικαστήρια ὑποχρεοῦνται νὰ μὴ ἐφαρμόζουσι νόμον, οὔτινος τὸ περιεχόμενον ἀντίκειται εἰς τὸ Σύνταγμα. Αἱ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως παρεκκλίσεις ἀπὸ τοῦ Συντάγματος δὲν δύναται νὰ δικαιολογοῦνται οὔτε νὰ νομιμοποιῶνται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῆς ἀρχῆς « τῆς σιωπηρᾶς κοινῆς βουλήσεως », ἣν τὰ δικαστήρια εἶναι παντάπασιν ἀναρμόδια νὰ ἐκφράζουσι ἢ νὰ ἐρμηνεύουσι (Πρβ. ἡμετέραν μελέτην « Ἐπανάστασις, de facto Κυβέρνησις, Συνταγματικαὶ Πράξεις » σελ. 34).

Τίνα θεοὶ λοιπὸν ἔχει διὰ τὸν Ἕλληνα νομικὸν ἢ ἐπικλήσις τῆς σιωπηρᾶς βουλήσεως τοῦ Λαοῦ, ἐφ' ὅσον ἡ βούλησις αὕτη δὲν διατυπώθη εἰς νόμους συμφώνους πρὸς τὸ Σύνταγμα; Καὶ ποῖος ἔδωκε εἰς τὰ ἑλληνικὰ δικαστήρια τὸ δικαίωμα νὰ παραβιάζουσι ὑπὸ τοιαύτην αὐθαίρετον προϋπόθεσιν τὰ δίκαια τοῦ πολίτου κατοχυρωμένα ὑπὸ τοῦ Συντάγματος, ἀγρυπνον φρουρὸν τῶν ὁποίων ὁ Λαὸς διὰ τῶν νομίμων Ἐθνοσυνελεύσεών του ἀνέκαθεν ἔθεσε τὴν ἀνεξάρτητον Δικαστικὴν ἐξουσίαν; Εἰς πάντα τὰ ἐρωτήματα ταῦτα, ἡμεῖς, τουλάχιστον, ἀδυνατοῦμεν νὰ ἀπαντήσωμεν.

Σημειωτέον δὲ ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς σιωπηρᾶς γενικῆς βουλήσεως, ἐκδηλουμένης ἀνευ τῶν ἀπαιτουμένων νομίμων τύπων καὶ ἐξω τοῦ συνταγματικοῦ πλαισίου, πρὸς δικαιολογίαν ὄλων τῶν παρεκκλίσεων ἐκ τοῦ Συντάγματος, εἶναι κοινὴ εἰς ὅλα τὰ δικτατορικὰ πολιτεύματα, τὰ ὁποῖα στηρίζονται ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς διὰ νὰ παραβιάζουσι τὸ Σύνταγμα. Οὕτω βλέπομεν τὴν δικτατορίαν τῆς 4ης Αὐγούστου ἐπικαλουμένην τὴν ἀρχὴν ταύτην πρὸς δικαιολογίαν τῶν παρεκκλίσεων αὐτῆς ἐκ τοῦ Συντάγματος καὶ προκαλοῦσαν, πρὸς νομιμοποίησιν τῆς παρανομίας τῆς, δημοσίας ἐκδηλώσεις διὰ ψηφισμάτων καὶ συγκεντρώσεων, δι' ὧν ἐπευφημεῖτο τὸ ἔργον τῆς Κυβερνήσεως, ὅπερ τοιοῦτοτρόπως ἐνεφανίζετο πλασματικῶς ὡς ἡ « γενικὴ καὶ ὁμόθυμος βούλησις τοῦ Λαοῦ ».

Ὅθεν ἀποκλείεται παρ' ἡμῖν, ἐφ' ὅσον ἰσχυρίζομεθα ὅτι ἔχομεν « Κράτος τοῦ Νόμου » καὶ οὐχὶ δικτατορικὸν πολίτευμα, ἡ δικαιολογία τῆς δῆθεν σιωπηρᾶς κοινῆς βουλήσεως διὰ τὰς παρεκκλίσεις ἐκ τοῦ Συντάγματος. Διότι εἰς τὸ Κράτος τοῦ Νόμου δὲν ἔχει θέσιν ἡ τοιαύτη ὑποτιθεμένη « γενικὴ καὶ ὁμόθυμος βούλησις τοῦ Λαοῦ » μὴ ἐκφραζομένη διὰ τῶν καθιερωμένων νομίμων τύπων, καθ' ὅσον ἡ πραγματικὴ βούλησις τοῦ Λαοῦ, ἐν τῷ Κράτει τοῦ Νόμου, διαπιστώνεται ὡς ὑφίσταμένη μόνον ἐφ' ὅσον ἀπτῶς ἐξωτερικεύεται εἰς νομίμους τύπους, τουτέστι διὰ τῶν νομίμων παραστατῶν τοῦ Λαοῦ συνεργουμένων ἐν Συντακτικῇ Συνελεύσει, ἢ, ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Συντάγματος, ὑπὸ τῆς Βουλῆς. Οἱ τύποι δὲ οὗτοι εἶναι ἐκεῖνοι, διὰ τῶν ὁποίων κατοχυροῦται ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ Λαοῦ ὡς κυριάρχου συνόλου καὶ οἱ ὁποῖοι, δεσμευόμενοι τὸν τε Ἄρχοντα καὶ τὸν Λαόν, ἀποτελοῦν τὴν μόνην ἐγγύησιν κατὰ τῆς τυραννίας.

Κάλλιον παντὸς ἄλλου ὁ Jhering (Esprit de droit romain, trad. Meulenaere, Paris, 1877, τ. III,

σ. 156 καὶ εἰς κεφάλαιον c) Le formalisme ἐτόνισε τὴν οὐσιαστικὴν σημασίαν τῶν νομικῶν τούτων τύπων διὰ τὴν ὑπαρξίν τῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τῶν ἐκτενῶν ἐξηγήσεων τοῦ γερμανοῦ σοφοῦ νομοδιδασκάλου παραθέτομεν ἐν περιλήψει τὴν ἐξῆς περικοπήν, ἐν τῇ ὁποίᾳ οὗτος συνοψίζει τὴν μεγίστην ἐπιρροὴν ἣν ἐξήσκησαν οἱ ἐξωτερικοὶ οὗτοι τύποι εἰς τὴν κατοχύρωσιν καὶ προάσπισιν τῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ πολιτεύματι: « Οἱ τύποι εἰσὶν ὁ ἀσπονδότερος ἐχθρὸς τῆς αὐθαιρεσίας καὶ ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς ἐλευθερίας: οἱ τύποι ἀποτελοῦν φραγμὸν κατὰ πάσης ἀποπειρᾶς ἐκτροχιασμοῦ τῆς ἐλευθερίας, καθοδηγοῦντες, συγκρατοῦντες καὶ προστατεύοντες ταύτην. Οἱ καθιερωμένοι τύποι ἀποβαίνουν σχολὴ πειθαρχίας καὶ τάξεως συνεπῶς καὶ ἐλευθερίας. Ὅταν παρὰ τοῖς Ρωμαίοις ἐπεκράτει ἡ μεγαλύτερα ἐν τῷ νόμῳ τυπικότης, αὐστηρῶς ἐφαρμοζομένη, ἐσημειώτο ἡ μεγαλύτερα ἐλευθερία. Ὅταν ὁμοῦ ἐχαλαρώθη ἡ αὐστηρὰ τήρησις τῶν τύπων, ἐμειώθη καὶ ἡ ἐλευθερία, μέχρις οὗ ἐτάφη ὑπὸ τὰ εἰρήπια τῶν καταργηθέντων τύπων. Κατηργήθησαν δ' οὗτοι ἀκριβῶς καθ' ἣν ἐποχὴν εἰς τὸν θρόνον τῆς πολιτείας ἐγκατεστάθη ἡ αὐθαιρεσία τοῦ ἀρχοντος ὡς ἀρχὴ δημοσίου δικαίου. Ἡ δὲ ἀπέχθεια καὶ ἡ περιπρόνησις πρὸς τοὺς νομικοὺς τύπους κατὰ τὴν ἀπολυταρχικὴν περίοδον τῶν Βυζαντινῶν βασιλέων, κάλλιον παντὸς ἄλλου ἀποδεικνύει τὴν σχέσιν ἡ ὁποία ὑφίσταται μεταξὺ τῶν τύπων καὶ τῆς ἐλευθερίας ».

Ὡς μόνην ἐξαιρέσιν τῆς αὐστηρᾶς τηρήσεως τῶν νομίμων συνταγματικῶν τύπων παραδεχόμεθα ἀναγκαστικῶς τὰς περιπτώσεις τῆς « θεμιτῆς παρανομίας », ὡς αὕτη ὀρίζεται ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης (Παπαφράγκου, Πορίσματα § 64 καὶ βιβλιογραφίαν αὐτόθι, Σ. Ἀνδρεάδη, Ἀκυρωτικὴ δικαιοδοσία τοῦ Συμβουλίου Ἐπικρατείας, τ. II, σ. 9, 217 καὶ 266, Γ. Φαρδῆ, op. cit., σ. 28), τ. ἔ. τὰς περιπτώσεις ἀνωτέρας βίας καὶ ἀναποδράστου ἀνάγκης.

Οὕτω, ὡς ἐκθέτομεν ἐν τῇ ὡς ἄνω ἀναφερομένη μελέτῃ ἡμῶν (op. cit. σ. 26), ὅταν, ἐλλείψει Νομοθετικοῦ Σώματος, εἶναι ἀδύνατον οἱ νόμοι νὰ ψηφίζονται παρ' ἀνυπάρκτου Βουλῆς καὶ ἡ ἀναπότρεπτος ἀνάγκη συνεχίσεως τῆς νομοθετικῆς λειτουργίας τοῦ Κράτους ἐπιβάλλει τὴν ἐκδοσιν ἀναγκαστικῶν νόμων, ὧν τὸ περιεχόμενον βεβαίως πρέπει νὰ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ Σύνταγμα, οἱ τοιοῦτοι Ἀναγκαστικοὶ Νόμοι συγχωροῦνται, καίτοι δὲν ἐψηφίσθησαν κανονικῶς. Τοῦτο δὲ γίνεται οὐχὶ διότι οἱ ἀναγκαστικοὶ οὗτοι νόμοι βασιζοῦνται ἐπὶ τῆς σιωπηρᾶς βουλήσεως τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ διότι ἀπορροῦν ἐκ τῆς ἀδηρίου ἀνάγκης τῆς συνεχίσεως τῆς ζωῆς τοῦ Κράτους, ἥτις οὐδὲ ἐπὶ μίαν στιγμὴν, ὡς γνωστόν, δύναται νὰ σταματήσῃ. Παρεκκλίσεις ὁμοίως συγχωροῦνται εἰς στιγμὰς στάσεως καὶ ἐμφυλίου πολέμου, ὅταν τὰ πάντα κλονίζονται καὶ ἐπιβάλλεται ἡ ἀρχὴ salus reipublicae suprema lex. Τὰ τοιαῦτα δὲ μέτρα, λαμβανόμενα κατὰ παρέκκλισιν τοῦ Συντάγματος, δὲν δύναται νὰ δικαιολογηθοῦν ὑπὸ τῆς δῆθεν λανθανούσης γενικῆς καὶ ὁμόθυμου βουλήσεως τοῦ Λαοῦ, ὅστις εἰς τοιαύτας στιγμὰς εἶναι διχατμένος καὶ οὐδεμίαν γενικὴν καὶ ὁμόθυμον βούλησιν δύναται νὰ ἔχη, ἀλλ' εἰς ἀναμφισβητήτως ἀναπότρεπτον ἀνάγκην τῆς κοινῆς σωτηρίας. Μόνον λόγοι ἀνωτέρας βίας δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τοιαύτας παρεκκλίσεις ἐκ

τοῦ Συντάγματος. Ἡ τοιαύτη δὲ ἀνωτέρα βία ἢ «ἀναπόδραστος ἀνάγκη», δέον, εἰς τὰς σχετικὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, νὰ διαπιστωθῇ ἢ τιο λο γ η μέ ν ω ς ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ. Ἡ ἀνωτέρα βία ἢ ἀναπόδραστος ἀνάγκη ὀφείλει ὁμῶς νὰ ἐρμηνεύηται στενωῶς, ὡς πάσα ἐξαίρεσις, ἰδίᾳ δὲ στενότατα ἐν τῇ σφαίρᾳ τοῦ Δημοσίου Δικαίου. Πρέπει νὰ πρόκειται περὶ αὐτῆς ταύτης τῆς ὑποστάσεως τοῦ Κράτους, οὐχὶ μόνον, ὡς προβάλλει ὁ κ. Δένδιας, περὶ ἀνάγκης ἀντιστοιχοῦσης εἰς τὴν «ἐπιτεῦξιν τῆς περιορισμένης ὡς ἄνω ἀποστολῆς τῆς (τῆς Κυβερνήσεως) καὶ ἐμπίπτουσιν ἐξ ὀλοκλήρου ἐντὸς τοῦ πλαισίου αὐτῆς».

Ἐχομεν τονίσει ἀνωτέρω, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται νὰ εἰσάγωμεν εἰς τὸ Κράτος τοῦ Νόμου τοιαύτας ἐννοίας, ὡς τὴν «τοῦ πλαισίου τῆς ἀποστολῆς τῆς Κυβερνήσεως», ἐννοια ἣτις δύναται νὰ δικαιολογήσῃ, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς ἀποστολῆς τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ «πλαισίου» ταύτης, πάσας τὰς παρεκκλίσεις ἐκ τοῦ Συντάγματος, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον οἱ ὅροι «πλαί-

σιον» καὶ «ἀποστολῆ τῆς Κυβερνήσεως» εἶναι λίαν ἐλαστικοί, ἐπιτρέπουν πολλὰς καὶ ποικίλας ἐρμηνείας καὶ καταλήγουν εἰς τὴν ἀντίληψιν τῆς σκοπιμότητος, τουτέστι τοῦ Ἀστυνομικοῦ Κράτους, πρὸς δικαιολογίαν πασῶν τῶν παραβιάσεων τοῦ Συντάγματος. Ἡ τοιαύτη ἀντίληψις, θέτουσα τὸν ὑποκειμενικὸν πολιτικὸν σκοπὸν, τὸν «τῆς ἀποστολῆς τῆς Κυβερνήσεως», ὑπεράνω τῶν γενικῶς παραδεδεγμένων θεσμῶν καὶ νομικῶν τύπων, ἐπιφέρει τὴν κατάλυσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἀναρχίας, ὅπως ἀπέδειξεν ἡ ἱστορία τῶν ἀρχαίων ἐλληνικῶν πολιτευμάτων (ὄρα Glotz, La Cité grecque, Paris, 1928, σ. 452). Οὕτω, ἐπεκτείνοντες τὴν ἐννοίαν τῆς ἀναποτρέπτου ἀνάγκης πέραν τῶν στενῶν ὁρίων τῆς ἀνωτέρας βίας καὶ δικαιολογοῦντες καὶ τὰς πλεον παρανόμους πράξεις διὰ τῆς δῆθεν ἀναποτρέπτου ἀνάγκης «τῆς ἐπιτεύξεως τῆς ἀποστολῆς τῆς Κυβερνήσεως», περιπίπτομεν εἰς τὸ Κράτος τῆς αὐθαιρεσίας καὶ μεταβάλλομεν τὸ Κράτος τοῦ Νόμου εἰς Κράτος παρανομίας.